

Поліщук Юрій

**ФОНДИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО
ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ
В М. КИЄВІ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОГО
ЦАРИЗМУ В ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)**

Проблеми національних відносин, політики урядових установ щодо народів, які проживають на території тієї чи іншої держави, є стержневими для її існування, лакмусовим папірцем її демократизму. Особливо загострені ці питання у багатонаціональних державах, до яких належить й Україна. Тому надзвичайно важливо досліджувати історичний досвід, накопичений попередніми поколіннями, державними режимами, які правили на нашій землі в минулому. Враховуючи це, досить актуальним є аналіз національної політики російського царизму в Правобережній Україні, населення якої було і залишається багатонаціональним.

Потрібно зазначити, що дослідники зверталися і звертаються до цього питання чи до окремих його аспектів. До першої групи досліджень потрібно віднести роботу М.Г.Щербака та Н.О.Щербак (аналізується національна політика російського царизму в Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX століття) та колективну монографію науковців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України – “Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект” (досліджується політико-правовий статус національних меншин)¹. До другої – праці Данієля Бовуа (розглядається політика Росії щодо польського населення Правобережжя з 1831 до 1914 року), В.Васильчика (досліджується історія німців України з часу їхньої появи на українських

теренах до наших днів), М.Бармака, О.Івашенко, Ю.Поліщука, О.Суліменка та ін. (вивчається діяльність російської адміністрації щодо окремих етнічних груп Волині)². Ці роботи базуються на ґрунтовній джерельній базі, зокрема архівній. Але, на нашу думку, далеко не всі архівні джерела у них використані.

Виходячи з цього, автор ставить перед собою завдання окреслити коло документів Центрального державного історичного архіву в м. Києві, що висвітлюють національну політику Росії в Правобережній Україні наприкінці XVIII – початку ХХ ст. та дати їм характеристику.

Потрібно зазначити, що в ньому здебільшого зберігаються документи центральних органів влади, що надходили до краю із С.-Петербурга, а також керівних органів Київського, Подільського і Волинського генерал-губернаторства, канцелярій губернаторів цих губерній та інших губернських установ, інформаційні довідки про етнонаціональну та етноконфесійну ситуацію у відповідних регіонах. В основному вони зібрані в таких фондах, як: 317 – прокурора Київської судової палати; 422 – Канцелярії Київського, Подільського, Волинського генерал-губернатора; 481 – Центральної комісії по ревізії діяльності дворянських депутатських зібрань Київської, Волинської, Подільської губерній; 533 – Канцелярії Київського військового губернатора; 707 – Управління Київського навчального округу; 1423 – Єврейської історико-археографічної комісії при історико-філологічному відділенні Всеукраїнської Академії наук України; 1599 – Помічника начальника Волинського губернського жандармського управління в Житомирському, Овруцькому, Старокостянтинівському повітах та деяких інших. У них зібрані документи та матеріали, що дають можливість проаналізувати як діяльність центральних органів влади (імператор, Сенат, уряд, міністерства), так і місцевих органів управління (канцелярія Київського, Подільського, Волинського генерал-губернатора, губернські правління, губернські казенні палати, губернські правоохоронні органи, повітові органи влади та ін.) щодо політико-правового регулювання етнонаціональних,

етноконфесійних та етнокультурних відносин на території Правобережної України наприкінці XVIII – початку XX століття.

Умовно їх можна розділити на шість груп:

1. Укази, розпорядження, циркуляри імператора, Сенату, уряду, які стосуються політико-правового регулювання національних відносин у Правобережній Україні;

2. Рішення, розпорядження канцелярії генерал-губернатора, губернських установ щодо реалізації на території краю державної національної політики та їхня переписка з С.-Петербургом;

3. Інформаційні звіти губернаторів (щорічні), рапорти, в яких містяться дані про рух населення, особливості його розселення, господарську діяльність представників етнічних спільнот краю, стан освіти та ін.;

4. Інформаційні, аналітичні та доповідні записки чиновників губернських установ щодо життя та діяльності етнічних спільнот, які мешкали на територіях їхніх губерній;

5. Листи, скарги, заяви мешканців краю щодо діяльності місцевих органів влади;

6. Статистичні відомості, інші матеріали, які відображають різні аспекти життя та діяльності етнічних спільнот Правобережної України.

Особливий інтерес серед них викликає 442 фонд, у якому зберігаються документи, матеріали, які або надходили до Канцелярії Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора з С.-Петербурга, губернських центрів краю, або продукувалися нею. Багато з них стосується усіх етнічних спільнот Правобережної України. Так, надзвичайно цікава інформація щодо кількості, розселення етнічних спільнот Правобережної України (Південно-Західний край), їхньої господарської діяльності, культурного та релігійного життя в середині та кінці XIX століття міститься у доповідях і звітах генерал-губернатора на ім'я імператора, що зберігаються у цьому фонді³. Схожа інформація щодо Волинської, Київської, Подільської губерній зібрана в щорічних звітах їхніх губернаторів “Про стан губерній”⁴.

Крім загальних матеріалів і документів про етнічні спільноти, які мешкали на території Правобережної України, в фонді також зберігаються такі, що стосуються окремих етносів краю. Так, у ряді справ⁵ зібрані царські укази, постанови Сенату, розпорядження уряду, а також доповідні записки, інформації, приписи канцелярії Київського генерал-губернатора з проблем життя та діяльності єврейського населення в смузі осілости. Дуже цікава інформація щодо умов життя останніх міститься також у зібраних тут листах і клопотаннях євреїв про відстрочення термінів їхнього переселення або про дозвіл на проживання на обжитих ними місцях.

У цьому ж фонді зберігається також багато документів, що висвітлюють процес переселення та облаштування на території краю німецьких колоністів, їхнє господарське, духовне, культурне життя, а також діяльність місцевих органів влади щодо переселенців. Зокрема, у справі № 1932 зібрані звіти чиновників митниць Волинської та Подільської губерній про кількість іноземних переселенців, які перетнули російсько-австрійський кордон з 1800 до 1861 року⁶, в справі № 430 – численні прохання колоністів на ім'я Київського генерал-губернатора про їхнє переселення з Царства Польського на територію Волині⁷.

У справах фонду також зберігаються матеріали, які висвітлюють процес облаштування колоністів на території краю. Зокрема, надзвичайно цікавими є документи про створення в німецьких колоніях досить розгалуженої освітньої системи, функціонування якої сприяло тому, що німецьке населення було найосвіченішим у Правобережній Україні⁸.

У багатьох справах фонду зібрані матеріали та документи, що висвітлюють дискримінаційну політику російського царизму щодо німецьких колоністів та її реалізацію місцевими адміністраціями⁹. Надзвичайно цікаві матеріали є в справах, у яких зберігаються доповідні записки, рекомендації, звіти комісії, яку було створено при уряді Російської імперії для вивчення “стану іноземної колонізації на Волині та її обмеження”¹⁰.

Для розуміння усієї гостроти ситуації, що склалася між німецькими переселенцями та російським царизмом наприкінці XIX – початку XX століття в Правобережній Україні, мають справи, у яких зібрані скарги колоністів на свавілля місцевої влади¹¹, а також документи, що висвітлюють їхній опір виселенню з обжитих земель і спробам русифікації німецьких шкіл в колоніях¹².

Зберігається у 442 фондів й багато матеріалів і документів, які дають змогу дослідити політико-правові засади появи на території Правобережної України, в першу чергу Волині, чеських поселенців, їхнього закріплення тут, налагодження господарського, культурного, релігійного життя. Зокрема, у ряді справ зберігаються документи, які показують хід переселення чехів на територію краю та дії місцевих адміністрацій щодо них¹³. Особливо цінна інформація щодо кількості й особливості розселення чеських поселенців міститься у звітах Міністерства внутрішніх справ¹⁴.

Багато справ фонду Канцелярії Київського генерал-губернатора містять документи, що висвітлюють створення та функціонування в чеських поселеннях краю шкіл¹⁵, а також діяльність місцевих органів влади після їх закриття¹⁶.

Важливе значення для розуміння методів впливу російського царизму на етнорелігійну ситуацію в Правобережній Україні мають справи 442 фонду, в яких зберігаються документи, що показують діяльність С.-Петербурга та місцевих адміністрацій зі створення так званої “гуситської церкви”, а коли ця спроба провалилася, то з навернення чеських переселенців у православ’я¹⁷.

Цікава інформація про умови життя чеських переселенців у Правобережній Україні та їхні взаємостосунки з органами влади зберігається у справах 442 фонду, у якому зібрані їхні листи, клопотання, заяви до різних адміністративних установ¹⁸.

Значна частина матеріалів і документів, що зберігаються у фонді Канцелярії Київського генерал-губернатора, стосується політики царизму щодо польського населення. І це зрозуміло, адже після приєднання Правобережної України до Російської

імперії саме в нього була відібрана влада, й тому С.-Петербург, місцева адміністрація як могли утверджували тут своє панування. Зрозуміло, що це відбилося у великій кількості різних указів, циркулярів, розпоряджень, довідок і т.д. Зокрема, в частині справ зібрані документи, присвячені діяльності місцевих органів влади щодо легітимізації польської шляхти краю, тобто підтвердженні, або непідтвердженні її в дворянському стані¹⁹, та скарги декласованої шляхти²⁰.

Надзвичайний інтерес для дослідників має доповідна записка, яку 17 вересня 1849 р. направив російському імператору Київський генерал-губернатор Бібіков. У ній викладені заходи щодо асиміляції найбагатшої частини польської шляхти Правобережної України, ліквідації тут “польського духу”²¹. А також указ Миколи I про обов’язкове залучення заможної польської шляхти на військову, цивільну службу на території великоросійських губерній, яке шляхта назвала “рекрутським набором”, листування про його виконання²², списки молодих шляхтичів Київської губернії, яких “планувалося” взяти на службу²³.

У 442 фондів зібрано багато матеріалів і документів, що висвітлюють ситуацію, яка склалася в Правобережній Україні під час польського повстання 1863 р., та боротьбу російського царизму з його учасниками. Так, у справі № 750 зберігається “Огляд стану Південно-Західного краю в 1863 і 1864 рр.”, де викладена діяльність генерал-губернаторської адміністрації під час і після повстання 1863 р.²⁴. У кількох справах зібрано матеріали про арешти учасників повстання та переписка з цього питання Київського генерал-губернатора Безака з міністром внутрішніх справ О.Валуєвим²⁵, про конфіскацію їхнього майна та допущені російськими чиновниками при цьому зловживання²⁶ та скарги польської шляхти на них²⁷.

Великий інтерес для науковців, які вивчають національну політику російського царизму, мають справи, що містять документи про запровадження ним у січні 1864 р. так званого “податку на національність”, тобто на польських мешканців Правобережної України, та про його збір аж до кінця XIX століття²⁸.

Аналіз документів, що зберігаються у 442 фондів, свідчить про те, що в основі політики С.-Петербурга, місцевих адміністрацій щодо польського населення Правобережної України лежала не лише декласація переважної більшості шляхти, а й піджив її економічних можливостей та посилення тут позицій росіян²⁹, обмеження їхньої участі в роботі дворянських зібрань як станових органів влади³⁰, перебування на державній службі³¹.

Крім того, документи багатьох справ 442 фонду свідчать, що російський царизм боровся не лише проти економічного домінування поляків у Правобережній Україні, а й проти культурного³². Особливо це стосувалося освіти³³.

Потрібно зазначити, що й в інших фондах ЦДІАУК зберігається багато документів, що проливають світло на діяльність російського царизму щодо регулювання національних відносин у Правобережній Україні. Так, у справах 481 фонду зібрані матеріали й документи, що висвітлюють діяльність офіційної влади але “ревізії діяльності дворянських депутатських зібрань Київської, Волинської та Подільської губерній”, а точніше — для зменшення в них впливу польської шляхти й, відповідно, посилення в дворянських депутатських зібраннях краю позицій російського дворянства.

Досить цікаві матеріали та документи, що дають можливість дослідити діяльність С.-Петербурга, місцевих органів влади щодо регламентування господарської діяльності етнічних спільнот, які мешкали на території Правобережної України, зібрані в 553 фондів (документи канцелярії Київського військового губернатора). В першу чергу це стосується єврейського населення краю. Зокрема, там зберігаються постанови та циркуляри Сенату, Міністерства внутрішніх справ, розпорядження, рапорти, доповідні записки, звіти канцелярії Київського військового губернатора про перебування євреїв на державній службі, про призов їх до армії та розшук осіб, які ухилялися від виконання рекрутської повинності. А також скарги євреїв на чиновницьке та поліцейське свавілля (вимагання хабарів, побиття, нехтування законами і т. д.)³⁴.

Цінні матеріали та документи для розуміння етноконфесійної ситуації в Правобережній Україні зберігаються у справах 192 фонду (фонд Митрополита Київського і Галицького). Зокрема, вони дають змогу дослідити процес ліквідації на території краю уніатської церкви, послаблення позицій католицизму та посилення російського православ'я³⁵.

Важливим джерелом для вивчення стану освіти на території Правобережної України є справи 707 фонду (фонд Управління Київського навчального округу). Так, вони дають можливість ознайомитися з діяльністю С.-Петербурга, місцевої влади щодо ліквідації польської³⁶, єврейської³⁷ систем освіти та заміни їх на російську. Особливий інтерес викликають справи, в яких зібрані матеріали та документи, що стосуються створення, функціонування та закриття Кременецького (Волинського) ліцею³⁸, Житомирського рабинського училища³⁹ та Житомирського єврейського вчительського інституту⁴⁰.

У справах фонду зберігається також багато документів, присвячених проблемам створення, функціонування на Правобережжі німецьких⁴¹, чеських шкіл⁴² і політиці місцевих адміністрацій щодо них.

Великий інтерес серед справ цього фонду викликає справа “Про існування в губерніях шкіл з німецькою та чеською мовами навчання без дозволу місцевої влади”, яка свідчить, що російський царизм робив все, аби підпорядкувати своєму впливові німецькі та чеські школи й перетворити їх в інструмент русифікації німецьких і чеських колоністів⁴³.

Надзвичайно цікаві документи для дослідження конкретних дій російської адміністрації Правобережної України з регулювання національних відносин зібрані у фондах судових, правоохоронних і контролюючих органів влади. Зокрема, у фонді Канцелярії Київського окремого цензора Міністерства внутрішніх справ і фонді Київського тимчасово повіреного у справах друку Міністерства внутрішніх справ зберігаються документи, що висвітлюють діяльність цих контролюючих органів щодо відстеження та обмеження надходження на територію

краю закордонних періодичних видань (польські, німецькі, чеські)⁴⁴. У фондах Київського, Подільського та Волинського губернських жандармських управлінь є документи, що відображають переслідування владою представників етнічних спільнот цих губерній за прагнення відстоювати свої національні права⁴⁵.

Особливим джерелом для вивчення поведінки німецьких колоністів, їхніх стосунків із місцевим населенням є фонд Прокурора Київської судової палати⁴⁶. Тут містяться документи про заклоти в окремих колоніях Волині та висилку німців з них в інші регіони імперії та за її межі.

Ряд важливих відомостей зберігають матеріали фонду Помічника начальника Волинського головного жандармського управління в Житомирському, Овруцькому та Старокостянтинівському повітах⁴⁷. Тут знаходяться документи управління про перевірку благонадійності німців-баптистів, які проживали в Житомирському повіті, а також відомості про їхні з'їзди тощо.

Надзвичайно цікавою для дослідників політико-правового становища єврейського населення Правобережної України є колекція документів, яку збрала єврейська історико-археологічна комісія при історико-філологічному відділенні Всеукраїнської академії наук. Вони зосереджені в 1423 фондів. В основному це копії документів державних органів влади (канцелярій імператора, Сенату, Міністерств внутрішніх справ і фінансів, генерал-губернатора та ін.), доповідні й аналітичні записки місцевих органів влади про внутрішнє становище єврейських громад, діяльність цадиків, казенних рабинів, документи про функціонування Житомирського рабинського училища та створення єврейських землеробських колоній⁴⁸.

Особливий інтерес викликає справа № 16, в якій зібрані матеріали про правове становище євреїв Правобережної України за період з 1795 до 1895 р.⁴⁹, та справа № 3, де зібрані листи відомого єврейського громадського діяча та письменника Г.Богрова⁵⁰. Зокрема, в листах містяться цікаві роздуми, оцінки щодо внутрішнього життя єврейської громади краю та ставлення російської адміністрації до єврейського питання.

Наведений матеріал свідчить, що у фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Києві зберігається значний масив документів і матеріалів, що висвітлюють діяльність як центральних, так і губернських органів влади щодо регулювання національних відносин у Правобережній Україні. Вони, зокрема, дають змогу, ґрунтовно дослідити політику російського царизму стосовно усіх значних етнічних спільнот Правобережної України. В першу чергу це стосується міграційних процесів, які стимулювалися російською адміністрацією та привели до того, що протягом ХІХ – початку ХХ ст. етносоціальна структура населення краю значно змінилася. Багато документів і матеріалів, що містяться в них, висвітлюють діяльність як С.-Петербурґа, так і губернських адміністрацій щодо регламентування господарської діяльності представників різних етнічних спільнот, їхнього громадського, культурного та релігійного життя.

¹ *Щербак М.Г., Щербак Н.О.* Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). – К., 1997; *Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект.* – К., 2000 та ін.

² *Бовуа Даніель.* Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863). – К., 1996; його ж. *Битва за землю в Україні. 1863–1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах.* – К., 1998; *Васильчук В. М.* Німці в Україні. Історія і сучасність (друга половина ХVІІІ – початок ХХІ ст.). – К., 2004; *Іващенко О.М., Поліщук Ю.М.* Євреї Волині (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття). – Житомир, 1998; *Поліщук Ю.М.* Столипінська аграрна реформа на Волині. – К., 1999; *Бармак М.* Німецьке, чеське та єврейське населення Волинської губернії (1796–1914 рр.). – Тернопіль, 1999; *Поліщук Ю., Суліменко О.* Німці Волині в кінці ХVІІІ – на початку ХХ століття: політико-правовий аспект. – Житомир, 2004 та ін.

³ Див.: ЦДІАУК. – Ф. 442. – Оп. 1. – Спр. 1700, 7700; там само. – Оп. 846. – Спр. 463; там само. – Оп. 623. – Спр. 364.

⁴ Див.: там само. – Оп. 1. – Спр. 1196–1197, 2511; там само. – Оп. 532. – Спр. 181, 202; там само. – Оп. 533. – Спр. 158, 205; там само. – Оп. 534. – Спр. 281, 422; там само. – Оп. 535. – Спр. 322; там само. – Оп. 536. – Спр. 169; там само. – Оп. 537. – Спр. 183 і т. д.

⁵ Див.: Там само. – Оп. 1. – Спр. 504, 671, 1197, 1296, 1363; там само. – Оп. 160. – Спр. 42.

- ⁶ Див.: там само. — Оп. 1. — Спр. 1932.
- ⁷ Див.: там само. — Оп. 38. — Спр. 430.
- ⁸ Див.: там само. — Оп. 528. — Спр. 489; там само. — Оп. 533. — Спр. 158; там само. — Оп. 614. — Спр. 158, 238.
- ⁹ Див.: там само. — Оп. 38. — Спр. 671; там само. — Оп. 618. — Спр. 261; там само. — Оп. 617. — Спр. 114; там само. — Оп. 539. — Спр. 154; там само. — Оп. 846. — Спр. 459; там само. — Оп. 635. — Спр. 51.
- ¹⁰ Див.: там само. — Оп. 702. — Спр. 98; там само. — Оп. 34. — Спр. 1430.
- ¹¹ Див.: там само. — Оп. 32. — Спр. 1177; там само. — Оп. 694. — Спр. 72.
- ¹² Див.: там само. — Оп. 533. — Спр. 222; там само. — Оп. 617. — Спр. 114; там само. — Оп. 690. — Спр. 252; там само. — Оп. 694. — Спр. 72; там само. — Оп. 847. — Спр. 417.
- ¹³ Див.: там само. — Оп. 52. — Спр. 318, 435; там само. — Оп. 317. — Спр. 92; там само. — Оп. 535. — Спр. 322; там само. — Оп. 618. — Спр. 59; там само. — Оп. 840. — Спр. 132.
- ¹⁴ Див.: там само. — Оп. 48. — Спр. 80; там само. — Оп. 617. — Спр. 128.
- ¹⁵ Див.: там само. — Оп. 49. — Спр. 278; там само. — Оп. 225. — Спр. 49, 91; там само. — Оп. 528. — Спр. 489; там само. — Оп. 533. — Спр. 158; там само. — Оп. 614. — Спр. 158, 238; там само. — Оп. 615. — Спр. 268, 269.
- ¹⁶ Див.: там само. — Оп. 858. — Спр. 52.
- ¹⁷ Див.: там само. — Оп. 541. — Спр. 143; там само. — Оп. 617. — Спр. 53; там само. — Оп. 618. — Спр. 59; там само. — Оп. 623. — Спр. 100; там само. — Оп. 694. — Спр. 120; там само. — Оп. 842. — Спр. 391; там само. — Оп. 846. — Спр. 212; там само. — Оп. 870. — 132.
- ¹⁸ Див.: там само. — Оп. 50. — Спр. 169; там само. — Оп. 322. — Спр. 342; там само. — Оп. 543. — Спр. 110; там само. — Оп. 620. — Спр. 383; там само. — Оп. 690. — Спр. 268; там само. — Оп. 693. — Спр. 402; там само. — Оп. 695. — Спр. 62; там само. — Оп. 697. — Спр. 265; там само. — Оп. 848. — Спр. 351.
- ¹⁹ Див.: там само. — Оп. 1. — Спр. 1225, 2168, 2508, 2951–2975.
- ²⁰ Див.: там само. — Спр. 5661.
- ²¹ Див.: там само. — Оп. 799. — Спр. 377.
- ²² Див.: там само. — Оп. 1. — Спр. 9852.
- ²³ Див.: там само. — Спр. 9860.
- ²⁴ Див.: там само. — Оп. 814. — Спр. 750.
- ²⁵ Див.: там само. — Оп. 815. — Спр. 490.
- ²⁶ Див.: там само. — Спр. 363.
- ²⁷ Див.: там само. — Оп. 71. — Спр. 428–440.
- ²⁸ Див.: там само. — Оп. 533. — Спр. 183; там само. — Оп. 816. — Спр. 85.
- ²⁹ Див.: там само. — Оп. 611. — Спр. 217; там само. — Оп. 613. — Спр. 81; там само. — Оп. 816. — Спр. 179; там само. — Оп. 846. — Спр. 463.
- ³⁰ Див.: там само. — Оп. 1. — Спр. 2918.

- ³¹ Див.: там само. – Спр. 5003.
- ³² Див.: там само. – Оп. 1. – Спр. 2508; там само. – Оп. 728. – Спр. 39.
- ³³ Див.: там само. – Оп. 794. – Спр. 186; там само. – Оп. 810. – Спр. 182; там само. – Оп. 811. – Спр. 255.
- ³⁴ Див.: там само. – Ф. 553. – Оп. 1. – Спр. 79, 97, 121, 124, 209, 253, 389, 408, 447, 521, 670, 995 і т. д.
- ³⁵ Див.: там само. – Ф. 192. – Оп. 1. – Спр. 111.
- ³⁶ Див.: там само. – Ф. 707. – Оп. 229. – Спр. 112, 145, 165, 239; там само. – Оп. 279. – Спр. 50, 112, 130, 286; там само. – Оп. 296. – Спр. 127, 127а, 144 і т. д.
- ³⁷ Див.: там само. – Оп. 87. – Спр. 1008, 1063, 1074, 1076, 1155, 1178, 5041 і т. д.
- ³⁸ Див.: там само. – Оп. 1. – Спр. 9, 102, 304, 358, 558-560, 702, 818 і т. д.
- ³⁹ Див.: там само. – Оп. 13. – Спр. 56, 358, 608, 610, 615, 627 і т. д.
- ⁴⁰ Див.: там само. – Оп. 203. – Спр. 11, 28, 29, 42, 47, 58; там само. – Оп. 212а. – Спр. 21; там само. – Оп. 213б. – Спр. 32; там само. – Оп. 307. – Спр. 79.
- ⁴¹ Див.: там само. – Оп. 15. – Спр. 32, 395; там само. – Оп. 21. – Спр. 486; там само. – Оп. 22. – Спр. 366; Оп. 296. – Спр. 55, 55а, 89 і т. д.
- ⁴² Див.: там само. – Оп. 207. – Спр. 105, 154а; там само. – Оп. 225. – Спр. 49, 79, 91, 153; там само. – Оп. 296. – Спр. 54, 76, 80; там само. – Оп. 317. – Спр. 465.
- ⁴³ Див.: там само. – Оп. 310. – Спр. 602.
- ⁴⁴ Див.: там само. – Ф. 294. – Оп. 1. – Спр. – 125; там само. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 247 і т. д.
- ⁴⁵ Див.: там само. Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 3136; там само. – Ф. 301. – Оп. 1. – Спр. 1187; там само. – Спр. 1247; там само. – Спр. 1304; там само. – Спр. 1341; Ф. 1335. – Оп. 1. – Спр. 1351; там само. – Спр. 1961 та ін.
- ⁴⁶ Див.: Ф. 317. – Оп. 1. – Спр. 1958.
- ⁴⁷ Див.: Ф. 1599. – Оп. 1. – Спр. 130.
- ⁴⁸ Див.: там само. – Ф. 1423. – Оп. 1. – спр. 1, 2, 5 - 8, 12, 20, 26, 34.
- ⁴⁹ Див.: там само. – Спр. 16.
- ⁵⁰ Див.: там само. – Спр. 3.